

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

MEHMET YAŞAR SOYALAN

1956 yılında Hatay'ın, Yayladağı ilçesinin Kulaç köyünde doğdu. İlköğretimini köyünde, orta öğretimi Antakya ve Adana İmam-Hatip Liselerinde tamamladı. Adana'da başladığı Eğitim Enstitüsü Matematik Bölümü'nü Bursa'da bitirdi. 1976'da Kozan Işıkkaya Köyü İmam-Hatibi olarak başladığı memuriyet hayatına 1980'den sonra matematik öğretmeni olarak devam etti, bu görevinden de 2007'de emekli olarak ayrıldı. 2009 ve 2010 yılları arasında Şam Üniversitesi Yüksek Dil Eğitim Okulunda [Câmiati Dimeşk el-Ma'hed el-Âli li'l-Luga, Kısmu Ta'lîm el-Lugati'l-Arabîyyeti] Arap dili eğitimi aldı.

Çeşitli vakıf ve derneklerde kurucu ve yönetici olarak çalıştı. İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Kur'ân Araştırmaları Merkezi kurucu Genel Koordinatörlüğü görevinde bulundu.

Yazı hayatına 1979'da Cebeli Bereket gazetesiyle başladı. Gündüz ve Özgün Duruş, Kalem, İktibas, İslâmî Araştırmalar, Söz ve Adalet gibi çeşitli gazete ve dergilerde yazarlık, editörlük ve yöneticilik yaptı.

1970'li yıllarda başladığı Kur'ân'ı anlama ve anlatma çabalarını makale ve kitaplarıyla sürdürdü. Bu çerçevede pek çok kitabı ve makalesi yayınlandı. Evli ve üç kız babasıdır.

Yayınlanan Kitapları:

1. *Kur'ân Meali Okuma Kılavuzu*
2. *Elmalılı Tefsirinde Kur'âni Deyimler ve Terimler*
3. *Vahiy Savunması –Kur'ân Dışı Vahyin İmkânsızlığı–*
4. *Kutsalın Egemenliğinden Adaletin Egemenliğine*
5. *İnsan: Meleklerden Yüce Şeytandan Alçak*
6. *Eğitim; Çıkmaz Sokak*
7. *Dört Halifenin Hayatı (Çocuklar için)*
8. *Emevi Hanedanlığından Esed Diktatörlüğüne Suriye*
9. *Kur'ân Dışı Vahyin İmkânsızlığı*

VAHYİN DİLİ VE TERİMLERİ

Mehmet Yaşar Soyalan

işaret

İŞARET YAYINLARI: 183
Kur'ân Kitaplığı

Eserin adı ve Yazarı
Vahyin Dili ve Terimleri
Mehmet Yaşar Soyalan

1. bsk. İstanbul 2017

© İşaret Yayınları

Genel Yayın Yönetmeni
Dr. İsmet Uçma

Dizgi
M.Y.S.

Tashih-Redaksiyon-Mizanpaj
Ertuğrul Özalp

Kapak
Yunus Karaaslan

Baskı-Cilt
Şenyıldız Matbaacılık Yay. LMT. ŞTİ.
Gümüşsuyu cad. No: 3/2, Topkapı/İstanbul
Tel: 0212 483 47 91
Sertifika no: 11964

ISBN
978-975-350-329-7

Sertifika no: 15826

Mizanpaj programı: QuarXPress
Font/Karakter: Utopia
Metin: 9.7 pt. (Satır arası: 13 pt., Paragraf arası: 2 mm.)
Dibnot: 9 pt. (Satır arası: 12)

İŞARET YAYINLARI
Hobyar Mah. Ankara Cad.
Ünal Han, No: 21/1, Cağaloğlu-Fatih
Tel: (0 212) 519 17 28—528 30 63
Fax: (0 212) 528 30 59
isaret@isaretyayinlari.com.tr
www.isaretyayinlari.com.tr

İÇİNDEKİLER

İLK SÖZ.....	9
GİRİŞ.....	13

I. BÖLÜM

VAHYİN DİLİ ve ÖZELLİKLERİ

İnsanın doğası ve dil gerçeği	19
İnsanın dış dünyayı anlamlandırıp tanımlaması	19
Muhatap olunan şeyin/ilâhî vahyin tabiatı.....	20
Bir hitabe olarak Kur'ân'ın muhatap toplumun dil ve kültürüyle ilişkisi.....	24
Kur'ân'ın dil ve anlatım özellikleri üzerine bazı tesbit ve değerlendirmeler	33
1. Dil ve içerikle ilgili temel özellikler.....	33
a) Kur'ân, ötekileştirmeyen bir rahmet diline sahiptir	33
b) Kur'ân, bir hedef ve amaca binaen vahyedilmiştir	35
c) Kur'ân, ilk muhatabın dili ve kültürü dikkate alınarak gönderilmiştir.....	36
d) Kur'ân ilk muhatabın gerçekliği üzerinden, genel insanî gerçekliğe atıflar yaparak konuşur.....	36
2. Anlatım ve üsluba yönelik yöntem ve özellikler	38
a) Kur'ân mesajını tasvirî bir dil kullanarak muhatabına ulaştırmaktadır	39
b) Kur'ân, Arab'ın günlük dilde ve şiirde kullandığı bütün edebî yöntemleri kullanır	44

İÇİNDEKİLER

c) İkişerli ve tekrarlı anlatım.....	45
--------------------------------------	----

II. BÖLÜM

KUR'ÂN'IN VAHYEDİLİŞİYLE İLGİLİ KELİMELEER, KAVRAMLAR, DEYİM ve TERİMLER

A. Kur'ân'ı anlamada terim ve deyimlerin önemi	51
B. Vahiyle ilgili kelimeler, kavram ve terimler	57
1. Vahiy	57
2. İnzâl-tenzîl-nüzûl.....	77
3. İlkâ	109
4. Nidâ	115
5. Etâ-etaya	122
6. Rasûl-nebi, irsâl-neba, risâlet-nübüvvet.....	133
7. Rûh-rûhu'l-kudûs-rûhu'l-emîn	157
8. Melek-vahiy meleği	168
9. Kitâb	189
10. Kur'ân	207
11. Âyet-âyât	219
12. Zikir	230
13. Beyân-beyyinât-beyyine-mübîn.....	247
14. Hüküm-hikmet.....	268
15. Hâdi-hudâ-hidâyet	287
16. Nûr.....	300
17. Rahmet.....	310
18. Kelâm-kelime	320
19. Kavl.....	330
20. Furkân	344
21. İlim	350
22. Suhuf	371

İÇİNDEKİLER

23. Telâ-tilâvet	374
24. Sefîr-tefsir,.....	384
25. Sultân	389
26. Burhân	394
27. Besâir-basîret	399
28. Tertîl.....	406
29. Nimet.....	408
30. Nezîr ve inzâr	414
31. Kerîm ve ekrem	420
32. Zebur	428
33. Tivrât	432
34. İncîl.....	434
35. Sarf-tasrif-sarrefe	436
36. Levh, levh-i mahfuz	439
37. Fasl-tafsîl-fasıla	443
38. Emr	447
39. Rüşd.....	458
40. Ba's	459
41. Belağ ve tebliğ.....	464
42. Hadis	470
43. Te'vîl.....	481
44. Lisân ve Arabî	487
45. İsim.....	494
SONSÖZ YERİNE: GENEL DEĞERLENDİRME.....	500
KAYNAKÇA	509

İLKSÖZ

Vahiy Savunması –Kur’ân Dışı Vahyin İmkânsızlığı– kitabımızda, okuyucuya ön bilgi olması açısından vahiy olgusuyla ilişkili olarak Kur’ân'da geçen 25 civarında kelime-kavram hakkında kısa açıklamalarda bulunmuştuk. Bu kelimeleri-kavramları, detaya girmeden incelemiş, Kur’ân'da kullanıldıkları anlamlara dair örnekler vermiş ve ilgili kelimelerin-kavramların, Kur’ân dışı vahiy ile ilgisinin olup olmadığını tesbite çalışmış, neticede Kur’ân dışı vahiy iddiasına bir atıfta bulunmadıkları kanaatine ulaşmış, sözkonusu kelimeleri-kavramları daha derinlemesine incelemeyi sonraki bir çalışmaya bırakmıştık. Rabbimize hamdolsun nasip oldu, o düşüncemiz elinizdeki kitap ile ete-kemiğe büründü.

Sonraki yıllardaki Kur’ân okumalarımızı bu konuya yoğunlaştırdığımızda ve vahiy hakkındaki araştırmamızı derinleştirdiğimizde Kur’ân'da vahiy olgusuyla ilişkili 50 civarında kelime-kavram olduğunu gördük. Bunları bir bütünlük içinde incelemenin konuyu kavrama açısından temel rol oynayacağını düşündük ve böylece elinizdeki kitap oluştu.

Yine ilâhî vahyin tabiatının daha iyi anlaşılabilmesi için, ilgili kelimelere-kavramlara geçmeden önce, Hz. Muhammed'e inen ilâhî vahyin *Arapça bir hitap* ve Rasûlullah sonrasında Mushaf'a dönüşen sözlü bir metin olması nedeniyle onun dil ve kültürle ilişkisinin, dil, üslup ve anlatım özelliklerinin –genel çerçevede de olsa– ortaya konmasının yararlı olacağını düşündük. İlâhî vahyin bu boyutunun (yani, Rasûlullah da dahil ilk muhataplarının din, dil, kültür algısı ve o dönemin sosyal, ekonomik ve siyasal yapıyla içiçe oluşunun) ortaya konmasının, konunun bütünlüğü açısından da gerekli olduğu kanaatine vardık. Bu nedenle Giriş ve Birinci Bölüm'de bu konuya dair özet bir sunum yaptık. Keza, izahına geçmeden önce bu kelimelerin-kavramların Kur’ân'ı anlamadaki önemi ve yeri hakkında da kısa bir değerlendirmede bulunduk.

Kitabın esasını oluşturan vahiyle ilişkili 50 civarındaki kelimeyi-kavramı –bazılarını birlikte ele aldığımız için– 45 başlık altında inceledik. Örneğin, aynı olguyu anlatan ve eş anlamlı sayılabacak kadar yakın anlamda kullanılan *rasûl* ile *nebi* kelimesini bir başlık altında işledik. Aynı şekilde ilâhî vahyin Rasûl'e ulaşmasındaki araçları ifade eden kelimeleri-kavramları da “Vahiy Meleği” başlığı altında inceledik. Yine, *rûh-rûhu'l-kudüs-rûhu'l-emîn, li-sân-arabî, levh-levh-i mahfuz* ve *sefir-tefsir* kelimelerini birlikte ele aldık.

Kur'an'daki ağırlıkları ve konuyla ilişkisi oranında yoğunlaştığımız bu kelimeler-kavramlar ile alâkalı her âyete atıf yapmaya çalıştık. Aynı şeyi ifade eden çok sayıda kullanım söz konusu olduğunda, yeterli sayıda örnek verdikten ve âyet içindeki kullanımını gösterdikten sonra, diğer kelimelerin-kavramların geçtikleri âyet numaralarını vermekle yetindik.

İncelediğimiz kelimelerin-kavramların öncelikle Arap dilindeki yerini tesbit ettik. Sonrasında, nüzul sırasını esas alarak Kur'an'daki kullanımlarını, özellikle de vahiy olgusu ile ilişkisini, bu anlam dünyasındaki yerini ve konumunu inceledik. Kelimelerin-kavramların Rasûl sonrası süreçte kazandıkları yeni anlamlara ve anlam kaymalarına dikkat çekmenin yanında, bu anlam kaymalarının, üzerinde yoğunlaştığımız konuyu nasıl etkilediğine, değiştirip dönüştürdüğüne de dikkat çektik.

Yine, ilgili kelimelerin-kavramların, düşünce ekollerindeki kullanımlarını göstermenin yanı sıra, kelimelere-kavramlara farklı anlamlar verilmesinin nedenleri üzerinde de durduk.

Kelimelerin-kavramların ilâhî vahyin ilk muhatapları tarafından nasıl ve hangi anlamda kullanıldığını tesbit etmenin, imkânsıza yakın olan zorluğunun bilincinde olarak, kelimeleri-kavramları aslına rücu ettirebilmek için bütün gayretimizi sarfettik. Bunun için ilgili kavramları-ifadeleri, sûrelerin nüzul seyrini ve sûre bütünlüğünü esas alarak –ki bu yöntem bize önemli kolaylıklar sağladı– anlamaya çalıştık.

İlgili kelimelerin-kavramların Kur'ân bütünlüğündeki yerini tesbit etmeye çalışmak en temel amacımız olduğundan, sûre içindeki rol ve konumlarına dikkat ettiğimiz gibi, Kur'ân bütünlüğü içindeki yerini tesbit etmek için de bütün birikim ve enerjimizi kullandık; yanısıra da eski ve yeni ilim adamlarının çalışmalarından yararlandık.

Son olarak kitabın Sonuç ve Değerlendirme bölümünde, ilgili ifadelerin Kur'ân'ın anlam dünyasındaki yerini, ilâhî vahyin hangi boyutuna karşılık geldiklerini tesbit etmenin yanısıra, vahyin mahiyeti hakkında da genel bir değerlendirmede bulunarak kitabımızı nihayetlendirdik.

Elbette eksikimiz ve yanlışımız olmuştur. Konunun bu çerçevede ilk defa ele alınıyor olması, bir beşer olarak zaaf ve eksikle malul olmamız, bu kusurlarımızın örtülmesi için inşallah hem yüce Yaratıcı hem de okuyucu nezdinde mazeretimiz olur.

Gayret bizden tevfik Allah'tandır.

Bu çalışmanın ortaya çıkması için üç yıl boyunca kendisini yalnız bırakmak zorunda kaldığım ve her zamanki gibi sabrını zorladığım eşime şükranlarımı sunmak isterim. Ayrıca bu kitabın tashih ve redaksiyonunda yardımlarını esirgemeyen, eleştiri ve önerileriyle önümü aydınlatan dostlarıma teşekkür ederim. Özellikle, Mustafa Demir ve Ertuğrul Özalp üstadımı, Volkan Başaran, İbrahim Akbaş, Taner Ayaz, Orhan Guvel, Ayşegül Sarıyaşar kardeşlerimi de burada anmak isterim. Hasseten eserin yazımı konusunda beni cesaretlendiren, kitabın okuyucu ile buluşmasını sağlayan yayıncım ve değerli dostum İsmet Uçma'ya teşekkürü bir borç bilirim.

Antakya
30.09.2016

GİRİŞ

Kur'ân, Hz. İsa'dan yaklaşık 600 yıl sonra, Arap yarımadası Mekke'sinde orta sınıf bir tüccar olarak hayatını sürdüren Abdullah oğlu Muhammed'in kalbine Allah'ın rahmeti ve iradesinin tecellisi ve olarak 23 yıllık bir süreç içerisinde ilka/vahy edilmiş, eş-zamanlı diyebileceğimiz bir zaman dilimi içerisinde de o'nun ağzından Arapça bir hitabe olarak muhataplarına ulaştırılmıştı. İşte bu süreç sonrasında muhatabıyla buluşan ilâhî kelâm “Kur'ân”,¹ onun yazıya geçirilmiş şekli de “Mushaf” diye isimlendirilmişti.

Abdullah oğlu Muhammed risalet öncesi hayatında da toplumun içinde bulunduğu maddî ve manevî sorunlara karşı duyarlı olmuş, mağdur ve mazlumun yanında durmuştu. Zalim ve kibirli egemenlerin karşısında hak ve adaletin savunuculuğunu üstlenmiş, şahit olduğu haksızlıkları ve kötülükleri ortadan kaldırmak için uğraşmıştı. Bu çerçevede Hilfu'l-Fudul [adaleti arayan gönüllüler hareketi] içinde yer almıştı. O; adaletin, merhamet ve vicdanın dili olduğu gibi, cömertti de, kazancının önemli bir kısmını bu yolda harcıyor, çevresini ve yakın arkadaşlarını da buna teşvik ediyordu. Yüksek vasıfları sebebiyle toplumu tarafından “Muhammedü'l-Emîn” diye isimlendirilmişti. Ama tüm bunların ötesinde Abdullah oğlu Muhammed'i, Allah'ın Rasûlü yapan ve ismini insanlığın muhayyilesine kazıyan şey ilâhî kelâm olmuştu.

Muhatabları tarafından ilâhî vahyin dikkate alınmasında Rasûl'ün eminliğinin rolü önemli olsa da, asıl etken ilâhî vahyin tabiatı; muhatabının anlayacağı ve etkileneceği bir dil ve üslupla gelmiş olması idi. Bu ilâhî vahyin, Mekke ve çevresindeki topluluklara kendilerinden birinin, “emîn” olan Abdullah oğlu Muhammed'in ağzından Arapça bir hitabe olarak ulaşması ve muhatap-

¹ Bu isimlendirme bizzat ilâhî kelâm tarafından yapılmıştır; bkz. 27:1, 15:1, 17:9, 17:60, 85:21, 56:77, 54:17, 22, 32, 40, 50:1, 45, 55:2, 25:30, 20:2, 114, 27:6, 76, 92, 28:85, 39:27, 41:26, 43:31, 46:29, 10:15, 61, 15:81, 91, 17:106, 18:54, 16:98, 4:82.

KAYNAKÇA

- A.J. Wensinck, MEB İslâm Ansiklopedisi, “nebi”, “vahiy” ve “levh” maddeleri.
- A. Jeffery, *The Foreign Vocabulary of the Qur'an*, Cairo 1957.
- Abdulcelil Bilgin, *Kur'ân Meallerinde Anlatım Bozuklukları*, Ankara Okulu yayınları, Ankara 2012.
- Abdulcelil Bilgin, *Kur'ân'daki Deyimler ve Zamehşeri'nin Keşşafı*, Ankara Okulu yayınları, Ankara 2008.
- Abdulgaffar Aslan, *Kur'ân'da Vahiy*, Ankara Okulu yayınları, Ankara 2000.
- Abdullah Esen, *Kur'ân'da Kelime, Kader ve Ecel Kavramlarının Tahlili*, Yüksek Lisâns Tezi, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.
- Abdülhamit Birişik, *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, “Kur'ân” maddesi.
- Ahmet Ateş, MEB İslâm Ansiklopedisi “âyet” mad., MEB Basımevi.
- Ahmet Güç, *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, “put/esnâm” maddeleri.
- Aişe Abdurrahman, *Beyânî Tefsîr –Yöntemi ve Örnekleri–*, trc. Ömer Aydın-Ertuğrul Özalp, İşaret yayınları, İstanbul 2015.
- Ali Mebruk, *Teoloji'den Tarih Felsefesine Nübüvvet*, trc. Muhammet Coşkun, Mana yayınları İstanbul.
- Aliye Abdurrahman, *Vahiy Geleneğinde Emr Kökünün Semantik Açısından İncelenmesi* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2002.
- Alkama el-Fahl, *el-Mufaddaliyat* (Divan) (Toshihiko İzutsu, *Kur'ân'da Allah ve İnsan*'dan).

- Annemarie Schimmel, *Dinler Tarihine Giriş*, Külliyyat yayınları, İstanbul.
- Antere, *Divan* (Toshihiko İzutsu, *Kur'ân'da Allah ve İnsan*'dan).
- Asım Efendi, *Kamus Tercümesi [el-Okyanûs el-Basît fi Tercümeti'l-Kâmûs el-Muhît]*, “z-k-r” maddesi.
- Ayşe İçöz, *Arap Dilinde Hidayet-Dalalet, Salat ve Selâm Kelimelerine Semantik Yaklaşım*, Yüksek Lisans Tezi, İ.Ü. Marmara İlahiyat Fak. 2008.
- Bahattin Dartma, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, IV (2004), Sayı: 3.
- Baki Adam, *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, “Tevrât” maddesi.
- Bekir Topaloğlu, *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, “basir” ve “rah-mân” maddesi.
- Bilal Tan, *Kur'ân'da Hikmet Kavramı*, Pınar Yayınları, İstanbul.
- Cahız, Ebî Osman Amr b. Bahr, *el-Beyân ve't-Tebyîn*, thk. Deruyuş Cuveydi, el-Mektebetü'l-Asriyye, Sayda-Beyrut 2008.
- Cemal Muhtar, *İki Kur'ân Sözlüğü, Lugat-ı Ferišteoğlu ve Lugat-ı Kanun-i İlâhî*, MÜİFVY, İstanbul 1993.
- Cevherî, İbrâhim b. Hammâd, *Sihâhu'l-Luga*, thk. Abdulgafur Attar, Dâru'l-İlmi li'l-Melayin, Beyrut 1990.
- Cürcanî, Abdu'l-Kahir, *Delâili l'caz fi İlmi'l-Me'anî*, haz. Yasin el-Eyyûbî, el-Mektebetü'l-Asriyye, Sayda-Beyrut 2007.
- D.B. Macdonald, *MEB İslâm Ansiklopedisi*, “kelâm” ve “kelime” mad.
- Divanu'l-Hamse* (Şarhul-Marzuki), Ahmed Emîn ve Abdu's-Selam Hârûn neşri, cild 4, Kahire 1951, (İzutsu, *Kur'ân'da Allah ve İnsan*'dan).
- Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil, Ana çizgileriyle Dilbilim*, TDK Ankara 1980.
- Ebû Hilâl el-Askerî, *Arap Dilinde ve Kur'ân'da Farklar Sözlüğü [el-Furuk fil'Luğa]*, trc. Veysel Akdoğan, İşaret yayınları, İstanbul.

- Ebu'l-Fidâ İsmâîl ibn Kesîr, *Hadislerle Kur'ân-ı Kerîm Tefsiri*, Çağrı yayınları.
- Ebu's-Suud, Muhammed b. Muhammed el-Amidî, *İrşadu'l-Aklu's-Selîm ilâ Mezaya'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Lübnan.
- Ebu'l-Ferec Cemâleddîn Abdurrahmân İbnu'l-Cevzî, *Nüzhetu'l-A'yuni'n-Nevâzir*, Beyrut.
- Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, İstanbul.
- Emîn el-Hûlî, *Arap-İslâm Kùlüründe Yenilikçi Yaklaşımlar*, Emrullah İşler, M.H. Suçin, Kitabiyat yayınları, Ankara 2006.
- F. Buhl, MEB İslâm Ansiklopedisi “Kur'ân” mad., MEB Basımevi.
- F. Krenkow, MEB İslâm Ansiklopedisi “sanem” maddesi.
- Fâdıl Sâlih es-Samarraî, *Kur'ân'ın Edebî Dili Lafız-Mana Uyumu*, trc. F. Serap Karamollaoğlu, İşaret yayınları, İstanbul 2011.
- Fahrudin er-Râzî, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb*, Akçağ yayınları, Ankara.
- Fatma Candan Günaydın, DİA, “nimet” maddesi.
- Fazlur Rahmân, *Ana Konularıyla Kur'ân*, çev. Alpaslan Açıkgenç, Ankara Okulu yayınları, Ankara.
- Ferrâ, Ebû Zekeriyâ Yahya b. Ziyad b. Abdullah, *Meani'l-Kur'ân*, neşr: Muhammed Ali Bayduni, Daru'l-Kitâbeti'l-İlmiyye, Beyrut 2002.
- Firuzabadî, *el-Kâmusu'l-Muhît*, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut 1986.
- Gutas Dimitri, *Wisdom Literature* (Bilal Tan, *Kur'ân'da Hikmet Kavramı*, Pınar yayınları, İstanbul).
- H. Dursun Yıldız, İslâm Ansiklopedisi, DİA, “arab” maddesi.
- Hakkı Yılmaz, *Tebyînü'l-Kur'ân*, İşaret yayınları, İstanbul 2008.
- Halîl b. Ahmed, *Kitâbu'l-Ayn*, 2. baskı, Dâr İhyau't-Turasu'l-Arabî, Beyrut 2005.
- Hamdi Tayfur, “Kur'ân'da Zikir ve Tezekkür Kavramlarının Anlam Alanı”, İslâmi Yorum Dergisi.

- Hasan Akdağ, *Arap Dilinde Edatlar*, 4. baskı, Tekin Kitabevi, Konya 1996.
- Hasan Elik, *Tevhit Mesajı –Özlu Kur’ân Tefsiri–*, Fikir yayıncılık, İstanbul 2013.
- Hidayet Aydar, DİA, “rüşd” maddesi.
- Huseyin K. Ece, “İlim Kavramı ve Kur’ân’ın Anlaşılması ile İlgisi”, Kur’âni Hayat Dergisi.
- Hüseyin K. Ece, *İslâm’ın Temel Kavramları*, Beyan yayınları, İstanbul.
- İbn Fâris, Ebu'l-Hüseyin Ahmed b. Zekeriyâ, *Mu’cemu'l-Mekâyis'l-Luga*, thk. Abdulmuhsin Sultan, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut 1984.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemaleddin Abdullah b. Yûsuf en-Nahvî, *Katru'n-Nedâ ve Bellu's-Sadâ*, el-Mektebetu'l-Asriyye, Beyrut.
- İbn Manzur, Ebu'l-Fadl Muhammed b. Mûkerrem b. Ali el-Ensârî, *Lisânu'l-Arab*, Dâru Sader, Beyrut.
- İbn Kuteybe, Ebî Muhammed Abdullah b. Müslim, *Tefsiru Ğaribu'l-Kur’ân*, Mektebetu'l-İlmiyye, thk. Seyyid Ahmed Sakr, Beyrut.
- İbnu'l-Kelbî, *Kitâbu'l-Esnâm/Putlar Kitabı*, trc. Beyza Düşüngen, AÜİF yayınları, Ankara 1969.
- İbnu'l-Cevzî, *Nuzhetu'l-A’yun*, “basir” mad.
- İlhan Kutluer, “ilim” maddesi, DİA.
- İlyas Çelebi, DİA, “isim” maddesi.
- İmâm el-Demağanî (Ebî Abdullah el Huseyn b. Muhammed ed-Demağanî), *el-Vucuh ve'n-Nezar li-Elfazı Kitabullâhi'l-Azîz*, Dâru'l-Kitabu'l-İlmiyye, Beyrut 2010.
- İslâmî Araştırmalar Dergisi, sayı: 6, Ankara.
- İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, TDV yayınları, Ankara.

- İsmail Hakkı Bursevî, *Kitabu'l-Furuk/Kelimeler Arasındaki Farklar*, trc. Ömer Aydın, İşaret yayınları, İstanbul 2011.
- J.H. Kramers, MEB İslâm Ansiklopedisi, “sultân” maddesi.
- J. Weiss, MEB İslâm Ansiklopedisi, “isim” maddesi.
- John Penrice, *Kur'ân Sözlüğü*, trc. Prof. Dr. Ömer Aydın, İşaret yayınları.
- Kitab-ı Mukaddes, Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul 1993.
- Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, DİB yayınları, Ankara 2012.
- Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi'u li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, Buruc yayınları, İstanbul.
- Lane, *Arabic-English Dictionary*, “zav” maddesi.
- Lebid, *el-Muallaka*, beyt 2 (İzutsu, *Kur'ân'da Allah ve İnsan*'dan).
- M.A. Ersin, “Kur'ân'ın Beyana İhtiyacı Var mı?”, *Kalem Dergisi*, Sayı: 3.
- M. Ali Baltaş, *İlk Mesajlar*, Araştırma yayınları, Ankara 2007.
- M. Şemsettin Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi*, Ankara Okulu yayınları, Ankara 2013.
- M. Şemsettin Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, Ankara Okulu yayınları.
- M. Zeki Duman, “Nur Sûresi'nin 35. Âyetinin Tefsir ve Te'vili Bağlamında Allah'ın İnsana Dört Hidayeti: Fitri Din, Akıl, Peygamber ve Kitap”, www.usuldergisi.com.
- Mahmud Ebi'l-Hasen en-Nisaburî, *Kur'ân'da Müşkil Âyetler [Bâhiru'l-Burhân fi Me'âni Müşkilâti'l-Kur'ân]*, İşaret yayınları, İstanbul.
- Mehmet Said Hatiboğlu, *Hz. Peygamber ve Kur'ân Dışı Vahiy*, Otto yayınları, Ankara 2009.
- Mehmet Sait Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri*, Beyan yayınları, İstanbul 2012.
- Mehmet Yaşar Soyalan, *Elmalılı Tefsirinde Deyim ve Terimler*, Ağaç yayınları, İstanbul 2003.

- Mehmet Yaşar Soyalan, *Kur'ân Dışı Vahyin İmkânsızlığı*, İşaret yayınları, İstanbul.
- Mehmet Yaşar Soyalan, *Kutsalın Egemenliğinden Adaletin Egemenliğine*, İşaret yayınları, İstanbul.
- Mehmet Yıldız, *Kur'ân'da Kelime Kavramı*, Yüksek Lisâns Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Mevsûatu Tefasiri'l-Mu'tezile*, haz: Hıdır Muhammed Nebha, Dâru'l-Kitâb el-İlmiyye, Beyrut 2009.
- MEB İslâm Ansiklopedisi, MEB Basımevi, Ankara.
- Mu'cemu'l-Vasit*, Dâru'l-Maarif, 2. basım, Mısır 1972.
- Mu'cemu'l-Medaris*, Muhammed Hayr Ebû Harb, Dimaşk 1985.
- Muallakatu's-Seb'a* [Yedi Askı], trc. N. Ceviz, K. Demirayak, N.H. Yanık, Ankara Okulu yayınları, Ankara 2010.
- Muhammed Abduh-Reşid Rıza, *Menar Tefsiri*; Ekin yayınları, İstanbul.
- Muhammed Abduh, *Fâtiha Sûresi ve Amme Cüzü Tefsiri*, trc. Ömer Aydın, İşaret yayınları, İstanbul.
- Muhammed Abid el-Cabiri, *Arap-İslâm Kültürünün Akıl Yapısı*, 2. baskı, Kitabevi, İstanbul.
- Muhammed Abid el-Cabiri, *Fehmu'l-Kur'âni'l-Hakim et-Tefsiru'l Vadi Hasebi Tertibi'n-Nüzul*, Merkez Diraseti'l-Vahdeti'l-Arabiyeti, Beyrut, 2009 (Türkçe'si: *Siyer Eşliğinde Kur'ân'ı Anlamak, Fehmu'l-Kur'ân –Nüzul Sırasına Göre Tefsir*, trc. Muhammed Coşkun, Mana yayınları, İstanbul 2013).
- Muhammed Abid el-Cabiri, *Medhal ile el-Kur'âni'l-Kerîm*, Merkez Diraseti'l-Vahdeti'l-Arabiyeti, Beyrut 2006 (Türkçe'si: *Kur'ân'a Giriş*, trc. Muhammed Coşkun, Mana yayınları, İstanbul 2010).
- Muhammed Ahmed Halefullah, *Kur'ân'da Anlatım Sanatı/el-Fennu'l-Kasasi*, trc. Şaban Karataş, Ankara Okulu yayınları, Ankara 2002.

- Muhammed Esed, *Kur'ân Mesajı –Meal-Tefsir–*, trc. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, İşaret yayınları, İstanbul.
- Muhammed Fahd Haruf, *el-Müeyesser fi Kıraati'l-Erba'a Aşer*, Dâr-u'l-İbn Kesîr, Dimeşk-Beyrut 2006.
- Muhammed Fuad Abdu'l-Baki, *Mu'cemu'l-Müfehres li-Elfazı'l-Kur'ân*, Çağrı yayınları, İstanbul 1987.
- Muhammed Tarakçı, “vahiy” maddesi, İslâm Ansiklopedisi (DİA).
- Muhammed Tayyib el-İbrâhîm, *İ'râbu el-Kur'âni'l-Kerîm*, Dâr-u'n-Nefaes, Beyrut.
- Muhasibi, *el-Akl ve Fehmu'l-Kur'ân*, trc. Veysel Akdoğan, İşaret yayınları, İstanbul 2006.
- Mukâtil b. Süleymân, *Ahkâm Âyetleri Tefsiri*, trc. M. Beşir Eryarsoy, İşaret yayınları, İstanbul 2005.
- Mukâtil b. Süleymân, *Kur'ân Terimleri Sözlüğü [el-Eşbâh ve'n-Nezâir fi'l-Qur'âni'l-Kerîm]*, trc. M. Beşir Eryarsoy, İşaret yayınları, İstanbul 2004.
- Mukâtil b. Süleymân, *Tefsir-i Kebir*, trc. M. Beşir Eryarsoy, İşaret yayınları, İstanbul.
- Mûsâ Bilgiz, *Kur'ân'da Bilgi*, İnsan yayınları, 2003.
- Mûsâ Bilgiz, “Kur'ân'da İlim Kavramı”, Diyanet İlmi Dergi Kur'ân Özel sayısı, 2011.
- Mustafa Fayda, DİA, “bedevî” maddesi.
- Mustafa Kurt, *Arap Dilinde Cerr Harfleri*, MÜİFV yayınları, İstanbul 1999.
- Mustafa Öztürk, DİA “sultân” maddesi.
- Mustafa Öztürk, *Kur'ân Dili ve Retoriği*, Ankara Okulu yayınları, Ankara 2002.
- Mustafa Öztürk, *Kur'ân'ın Mutezili Yorumu, –Ebû Müslim el-İsfehânî Örneği–*, Ankara Okulu yayınları, Ankara 2004.
- Mustafa Sinanoğlu, DİA, “kelime” mad.

- Nasr Hamid Ebû Zeyd, *İlâhî Hitabın Tabiatı*, trc. M. Emin Maşalı, Kitabiyat yayınları, Ankara 2000.
- Nasr Hamid Ebû Zeyd, *Kutsal Metin Otorite ve Hakikat*, trc. Muhammed Coşkun, Mana yayınları, İstanbul 2015.
- Nasr Hamid Ebû Zeyd, *Söylem ve Yorum*, trc. Muhammed Coşkun, Mana yayınları, İstanbul 2015.
- Nasr Hamid Ebû Zeyd, *Tefsirde Akılcı Eğilim –Mu'tezile'ye Göre Kur'ân'da Mecaz Meselesi–*, trc. Numan Konaklı, Nihat Uzun, Mana yayınları, İstanbul 2015.
- Neşet Çağatay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, AÜİF yayınları, 3. baskı, 1971.
- Osman Gazi Özgüdenli, DİA, “sultân” maddesi.
- Ömer Acar, “Arab Teriminin Kökeni”, Nüsha (Şarkiyat Araştırmaları Dergisi) Yıl: 10, Sayı: 31, 2010: II.
- Ömer Dumlu, “suhuf” maddesi, DİA.
- Ömer Faruk Harman, DİA, “İncîl” maddesi.
- Ömer Özsoy, *Kur'ân ve Tarihsellik Yazıları*, Otto yayınları, Ankara 2015.
- Ömer Özsoy, *Sünnetullah*, Fecr yayınları, Ankara 1994.
- Pezdevî, *Ehl-i Sünnet Akaidi*, 3. baskı, Kayıhan yayınları, İstanbul.
- Râgıb el-İsfehânî, *Müfredat el-Fazlî-Kur'ân*, 4. baskı, Dâru'l-Kalem, Dimeşk ed-Dâru'ş-Şamiyye, Beyrut 2009, Çıra yayınları tercümesi, (Râgıb el-İsfehânî, *Müfredat [Kur'ân İstılahları Sözlüğü]*, ter. Doç. Dr. Abdulkaki Güneş, Yrd. Doç. Dr. Mehmet Yolcu, Çıra yayınları, 1. baskı, 2007, İstanbul, Pınar yayınları tercümesi, Râgıb el-İsfehânî, *Müfredat [Kur'ân Kavramları Sözlüğü]*, çev: Yûsuf Türker, Pınar yayınları, İstanbul 2007.
- Salih Akdemir, “Kur'ân-ı Kerîm'e Dilsel Yaklaşımlar: Yeni Bir Kur'ân-ı Kerîm Sözlüğünün Gerçekleştirilmesine Katkı”, 1. Uluslararası Kur'ân'ı Yeniden Düşünme İlmî Toplantısı, Ankara.

- Salih Akdemir, *Son Çağrı Kur'ân*, Ankara Okulu yayınları, Ankara 2004.
- Seyyid Ali Ekber Kureşi, *Kamusu'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kutubu'l-İslâmiyye, Tahran.
- Seyyid Kutub, *Kur'ân'da Edebî Tasvir*, trc. Ömer Aydın Ertuğrul Özalp, İşaret yayınları, İstanbul.
- Seyyid Şerif Cürcanî, *Arapça-Türkçe Terimler Sözlüğü*, Bahar yayınları.
- Sibeveyh, Ebû Bişr Amr b. Osmân b. Kanber el-Hârisî, *el-Kitab*, thk. Emil Bedii Ya'kûb, 2. baskı, Dâru'l-Kitâb el-İlmiyye, Beyrut 2009.
- Soner Gündüzöz, *Arapça'da Kelime Türetimi – Kavramlar, Kuramlar, Kurumlar-*, Din ve Bilim Kitapları, Samsun 2015.
- Subhî es-Sâlih, *Mebâhis fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Dâru'l-İlm li'l-Melayin, Beyrut 1969.
- Suphi es-Salih, *Kur'ân İlimleri*, trc. M. Sait Şimşek, Kitap yayınları, İstanbul.
- Suyûtî, Celâleddin Abdurrahmân, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, 4. baskı, Mısır 1978.
- Süleymân Uludağ, DİA “basiret” mad.
- Süleymen Gezer, *Sözlü Kültürden Yazılı Kültüre Kur'ân*, Ankara Okulu yayınları, Ankara 2008.
- Şaban Ali Düzgün, “Ontolojik Egemenlikten Egemenliğin Ontolojisine”, *Söz ve Adalet Dergisi*, 5. sayı.
- Şafii, Muhammed b. İdris, *er-Risâle*, thk. Ahmed Muhammed Şakir, Kahire, 1979 (trc. Ubeydullah Dalar, Nur Dağıtım, Gaye matbaası, Ankara).
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerir, *Taberî Tefsiri Tercümesi*, Hisar yayınevi, İstanbul.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerir, *Cami'u'l-Beyan fî Tefsiri'l-Kur'ân*, Beyrut.

- Taha Hüseyin, *Cahiliye Şiiri Üzerine*, trc. Şaban Karataş, Ankara Okulu yayınları, Ankara 2003.
- Toshihiko İzutsu, *Kur'ân'da Allah ve İnsan*, trc. Süleymân Ateş, Yeni Ufuklar neşriyat, İstanbul.
- Toshihiko İzutsu, *Kur'ân'da Dini ve Ahlaki Kavramlar*, trc. S. Ayaz, Pınar yayınları, İstanbul.
- Turan Koç, *Din Dili*, Rey yayıncılık, Kayseri.
- Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), *İSAM*, İstanbul, <http://www.isam.org.tr>, (<http://www.islamansiklopedisi.info/>).
- W. Montgomery Watt, *Kur'ân'a Giriş*, trc. Süleymen Kalkan, Ankara Okulu yayınları, Ankara.
- W. Montgomery Watt, *Muhammed Mekke'de*, trc. M. Rami Ayas, Azmi Yüksel, AÜİF yayınları, Ankara 1980.
- W.M.Watt, *Modern Dünyada İslâm Vahyi*, trc. Mehmet S. Aydın, Hülbe yayınları Ankara 1982.
- Willy Hartner, MEB İslâm Ansiklopedisi, “nur” maddesi.
- Yaşar Çelikkol, *İslâm Öncesi Mekke*, Ankara Okulu yayınları, Ankara.
- Yûsuf Şevki Yavuz, DİA, “ilham”, “hidayet”, “burhan”, “ilim”, “vahiy” maddeleri.
- Zebidî, Muhammed Murtazâ, *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiru'l-Kâmus*, Dâru'l-Kitab el-İlmiyye, Beyrut.
- Zemahşerî, Mahmud b. Ömer b. Ahmed, *el-Keşşâf an Hakaiki Ğavamidi't-Tenzil ve Uyûni'l-Ekavili fî Vucûhi't-Tenzil*, Dâru'l-Kitabu'l-Arabî, Beyrut 1947.
- Zemahşerî, Mahmud b. Ömer b. Ahmed, *Esâsu'l-Belâğâ*, thk. Muhammed Nebil Tarifi, Dar Sader, Beyrut 2009.
- Zerkânî, Muhammed Abdulazim, *Menâhilu'l-İrfân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Dâru İhyâi't-Tarasi'l-Arabiyye, Beyrut.

KAYNAKÇA

Zerkeşî, Bedreddin Muhammed b. Abdillâh, *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, tah. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrâhîm, Dâru'l-Marife, Beyrut.

Zuheyr b. Ebî Sulmâ, *Dîvânu Zuheyr*, şerh: Ebu'l-Abbâs eş-Şeybânî, Mısır 1964.